

YAKUTÇADAKİ -Bit FiİL YAPISI¹

N.N. EFREMOV²

Çev: Janat KUANIŞBAYEVA³

ÖZET

Bu çalışmada Yakutçadaki -Bit eki yapısal, semantik ve karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Bu bağlamda Yakutçadaki geçmiş zaman formları ele alınmış ve diğer Türk lehçelerindeki geçmiş zaman kuruluşlarına da değinilmiştir. Yakutçadaki -Bit eki ile -TAX ekleri işlevleri bakımından karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yakutça, -Bit eki, -TAX eki, geçmiş zaman, Türk Lehçeleri

Efremov, N.N. "Yakutçadaki -Bit Fiil Yapısı". Çev: Janat Kuanişbayeva. *Siberian Studies (SAD)* 2.6 (2014): 77-82.

Efremov, N.N. (2014). Yakutçadaki -Bit Fiil Yapısı. Çev: Janat Kuanişbayeva. *Siberian Studies (SAD)*, 2 (6), s.77-82.

¹ Bu makale, Dialektologiya, İstoriya i Grammatičeskaya Struktura Tyurkskix Yazıkov. Materiali Mejdunarodnoy Tyurkologičeskoy Konferentsii, Posvyaşçennoy Pamyati Professora Kazanskogo Universiteta D.G.Tumaşevoy. 21-24 Oktyabrya. 2011 Goda, Kazan'da sunulan "Glagol'niye Formı na -Bit v Yakutskom Yazıke" isimli tebliğden Türkçeye çevrilmiştir.

² İnstitut Gumanitarnıx İssledovaniy i Problem Maloçislennıx Narodov Severa Sibirskogo Otdeleniya RAN, Yakutsk

³ Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü. Doktora programı öğrencisi. haziran-(at)mail.ru

-Bit VERB STRUCTURE IN YAKUT

ABSTRACT

-Bit supplement is investigated as structural, semantic and comparative in Yakut language in this work. The past tenses in Yakut language and other Turkish languages were debated here. -Bit supplement was compared with -Tax supplement in point of their functions.

Keywords: Yakut language, - Bit affix, -TAX affix, past tense, Turkish languages.

Yakutçadaki -BIt eki aktif kullanılan fiil yapılarından biridir. Hem fiil eki hem de sıfat-fiil eki olarak kullanılır. Bu ek Yakutçada ağırlıklı olarak perfect (geçmişte olup etkisi şimdiki zamanda devam eden) yani geçmiş-şimdiki-gelecek zaman formları olan fiil cinslerinin duyulan ve kesin geçmiş zaman şekillerinin teşkilinde kullanılır (Korkina 1970: 30). Bilindiği gibi, Yakutçada geçmiş zamanın 8 farklı şekli vardır. Bu 8 farklı şeklin 4'ü -BIt eki vasıtasıyla meydana gelmektedir:

Geçmiş Zamanın Hikâyesi (-bit + şahıs eki);

Olaylı Geçmiş Zaman (-bit +laah + - yüklem eki; -bit + sahiplik eki +baar);

Çok Uzak Geçmiş Zaman (-bit + ete);

Olaylı Çok Uzak Geçmiş Zaman (-bit + -laah ete, -bitim + baar/ suoh ete).

Diğer Türk lehçelerinde geçmiş zaman; yapı itibarıyla göreceli, olayın akışı bağlamında belirli bir an ile bağlantılı olan ve bu anlamı vermek için özellikle tayin edilmiş belirli bir zaman kesitiyle ve belirli zamanlarla özellikle bağlı olmayan, belirsiz zaman kategorisine dâhil edilir (Serebrinnikov-Gadjiyeva 1979: 156) . Yakutça dışındaki Türk lehçelerinde kullanılan geçmiş zaman ekleri şunlardır (Serebrinnikov-Gadjiyeva 1979: 183):

-k, an, -gan sıfatı fiil eki + şahıs eki yapısı Kıpçak grubu lehçelerinde; Diğer tip -mış sıfat-fiil eki + şahıs eki yapısı Oğuz grubu lehçelerinde kullanılır. Türkmen Türkçesinde ise herhangi bir şahıs eki almadan geçmiş zaman eki olarak -an kullanılmaktadır.

Araştırmacılara göre Yakutçadaki -BIt eki, -mış/-bış (>-bıs>-bit) ekinden gelmektedir. Ayrıca Yakutçada karşılıklı konuşmada cevap olarak kullanılan -an geçmiş zaman eki de vardır:

-Yoluñ kelle duo? -Oğlun geldi mi?

- Kelen. -Geldi.

Görüldüğü gibi yukarıda verilen örnekte -an eki geçmiş zaman eki olarak kullanılmaktadır. Bize göre, -an eki art sürem bağlamında (diyahron) geçmiş zaman eki olarak kullanılmaktaydı. Ancak çağdaş dilde bu yapı zarf-fiile denk gelmektedir. Bunun için -an eki karşılıklı konuşmada cevabın bir kısmı olarak geçmiş zamanda kullanılmasını bildirdiğinde bağ fiil olarak sınıflandırılır.

Eski Türkçede -k, an ile -miş sıfat-fiil eklerinin paralel kullandıklarına ilgili tahminler de vardır. Eski Yakutçada da art sürem bağlamında eş yapı olarak paralel kullanılan -BIt ve -TAX ekleri vardır. Çağdaş Yakutça'da -TAX eki şartlı bileşik cümlede, cümleleri birbirine bağlayan yüklem teşkilinde kullanılır. Bu ek, ayrılma hâlidir, zira daha sonra yönelme hali eki yerine geçer ve mânâsı sonundakine kayar. Neticede yönelme hâli diğer Türk Lehçelerinde olduğu gibi sadece dinamik mekânsal ilişki anlamını değil durağan anlamı da ifade etmeye başlamıştır.

-TAX sıfat-fiil eki bulunma halinde kendi yüklem çekiminde şart, şartlı geçici ve geçici anlamları belirerek şart kipinin ikinci şekli olarak kullanılır. -BIt şekli daha önce belirttiğimiz gibi bildirme kipi olarak geçmiş zaman şekillerinin oluşturulmasında kullanılır. -TAX sıfat-fiil eki dolaylı kipin tahmin ve şartını oluşturmaktadır. Bununla beraber adı geçen iki şekil de her türlü geçici, sebep, şart, geçici-şart, niteleyici semantik kuruluşundaki bileşik cümlede cümleleri birbirine bağlayan yüklem teşkilinde kullanılmaktadır.

-BIt şekilleriyle kurulmuş olan semantik kuruluşdaki cümle teşkillerinin –TAX şekilleriyle kurulmuş olanlarıyla karşılaştırılmasını ekteki tablodan görebiliriz: (// işareti öznenin şahsını ve sayısını bildirmektedir).

Tablo 1

-BIt ve -TAX Fiil Şekilleri

-BIt +	barbit "o gitmiş"	-TAX	bardaxa "o gitti sanırım"
-BIt + datif eki	barbitıgar "o gittiğinde"	-TAX + // +na	olordoxuna "o oturduğu zaman"
-BIt + //	barbita "o gitti"	-TAX + //	dietexe "o söyledi" (epik metinlerde geçmektedir)
-BIt +//+akuzatif eki	barbitın "onun gittiğini"	-TAX	

- <i>Bl</i> t +// ayrılma hal eki	barbitattan “onun gittiğinden dolayı”	- <i>T</i> A <i>x</i>	
- <i>Bl</i> t +//vasıta hal eki	barbitanın “onun gitmesi sebebiyle”	- <i>T</i> A <i>x</i>	
		- <i>T</i> A <i>x</i> + // + <i>na</i>	bardaxpına “eğer ben gidersem/ gittiğimde”
- <i>Bl</i> t kün +//datif eki	barbit künüger “o gittiği gün”	- <i>T</i> A <i>x</i> + // + kün	bardaxın kün “o gittiği gün”
- <i>Bl</i> t +//sarsınigar	barbitın sarsınigar “onun gittiğinden sonraki gün”	- <i>T</i> A <i>x</i> + // + sarsınigar	bardaxın sarsınigar “o gittikten sonra ertesi gün”
- <i>Bl</i> t +//kenne	barbitın kene “o gittikten sonra”	- <i>T</i> A <i>x</i>	
- <i>Bl</i> t +//utaata	barbitın utaata “onun gittiği ilk zamanlarda”	- <i>T</i> A <i>x</i> + // + utaata	bardaxın utaata “onun gittiği ilk zamanlar”
- <i>Bl</i> t + // + ihin	barbitın ihin “o gittiği için/o gitse bile”		
- <i>Bl</i> t +// + betteh/ıla (seyrek kullanılır)	barbitattan betteh/ıla “o gittiğinden beri”		
- <i>Bl</i> t + // + ürdünen	eppitin ürdünen “onun söylediğine rağmen”		
- <i>Bl</i> t + // + ebii	eppitiger ebii		

	“onun söylediklerine ek olarak”		
- <i>BI</i> t + // + tahınan	oŋorbutun tahınan “onun yaptıkları dışında”		
- <i>BI</i> t + // + onnugar	ilbitin onnugar “onun aldığıının yerine”		
- <i>BI</i> t + // + kurduk	suruybutun kurduk “onun yazdığı gibi”		
- <i>BI</i> t + // + lıı	suruybutunuu “onun yazdığı şekilde”		
- <i>BI</i> t + // + annıgar	suruybutun annıgar “onun yazdığı altında”		

KAYNAKLAR

Korkina, E.İ. *Nakloneniye Glagola v Yakutskom Yazıke*. M.;Nauka, 1970.

Serebrinnikov, B.A. ve Gadjiyeva N.Z. *Sravnitelno-İstoriçeskaya Grammatika Turkskih Yazıkov*. Baku: İzdatelstvo “Maarif”, 1979.